

Оптимізація пізнавальної активності на семінарських заняттях ВНЗ МВС України: педагогічний досвід

*Н.С. Полудьонна, канд. психол. наук,
доцент кафедри прикладної педагогіки
та роботи з персоналом НАВСУ,
Відмінник освіти України*

Важливою проблемою, над вирішенням якої працюють ВНЗ МВС України, є професійна підготовка практично орієнтованого працівника. Проблема завжди була і залишається актуальною, що зумовлює необхідність безперервного пошуку шляхів підвищення якості навчання. Одним з напрямків її вирішення є оптимізація пізнавальної активності суб'єктів навчально-виховного процесу, оскільки, викладачі частіше зустрічаються з проблемою зниження рівня пізнавальної активності курсантів (слухачів) на заняттях та небажання працювати самостійно.

У вітчизняній та зарубіжній літературі проблеми оптимізації навчання висвітлювали М.К.Анохін, Ю.К.Бабанський, А.І.Берг, І.Д.Бех, М.О.Данилов, Л.В.Занков, В.І.Лозова, М.І.Махмутов, І.Т.Огородников, В.І.Паламарчук, В.Ф.Паламарчук, А.О.Реан, М.М.Скаткін, В.О.Сухомлинський, Н.Ф.Тализіна, В.Г.Шаповаленко та інші; застосування новітніх технологій у педагогічному процесі (І.І.Бабін, В.С.Безрукова, В.П.Беспалько, П.М.Гусак, В.І.Євдокимов, Т.О.Дмитренко, М.В.Кларін, Н.І.Лапін, Т.В.Машарова, А.С.Нісімчук, В.Г.Онушкін, В.Ф.Паламарчук, О.М.Пехота, І.П.Підласий, М.Є.Пленова, С.Д.Поляков, Г.Ф.Пономарьова, А.І.Пригожин, І.Ф.Прокопенко, Т.С.Назарова, С.О.Сисоева, В.А.Сластенін, Н.Р.Юрсубекова, І.О.Смолук, І.С.Якиманська та ін.); застосування оптимальних принципів, методів, форм, засобів, видів у навчанні (А.М.Алексюк, Л.І.Анциферова, Г.Ващенко, Л.С.Виготський, Є.Я.Голант, М.К.Гончаров, М.О.Данилов, В.В.Давидов, Б.П.Єсіпов, Л.Я.Зоріна, І.О.Зимня, П.Ф.Каптерєв, В.В.Краєвський, І.Я.Лернер, В.І.Лозова, А.М.Матюшкін, М.І.Махмутов, В.Оконь, С.Л.Рубінштейн, Ю.А.Самарін, Н.Ф.Тализіна, І.В.Харламов, А.В.Хуторський, К.В.Яресько та інші).

Термін “оптимізація” (< лат. *optimus*, *optimalization* – найкращий) має два значення: 1) процес вибору найкращого варіанта із можливих; 2) процес приведення системи у найкращий (оптимальний) стан. У педагогічній теорії та практиці цей термін набув універсального значення. Так, під оптимізацією навчального процесу треба розуміти управління навчанням на основі усебічного врахування його закономірностей, принципів, сучасних форм і методів, особливостей, внутрішніх і зовнішніх умов з метою досягнення найвищої ефективності задля отримання бажаних результатів без додаткових витрат часу і фізичних зусиль. Бабанський Ю.К. рекомендує визначати оптимізацію навчально-

виховного процесу одночасно за кількома критеріями. Як основні він пропонує вважати: 1) ефективність навчально-виховного процесу; 2) якість вирішення навчально-виховних завдань; 3) витрати часу в навчально-виховному процесі [1, С. 58-64]. Сам факт визначення критеріїв оптимізації ще не є гарантією усебічного обґрунтування її процесу, тому що обрані критерії повинні повністю відображати зміст та кінцеві результати процесу, що оптимізується. Тому вибір критеріїв є визначальним та самим відповідальним етапом процесу оптимізації.

На наш погляд, вирішення проблеми оптимізації активності суб'єктів навчального процесу є системним і лежить у кількох площинах, а саме: проєктувальній (організаційній), педагогічній і психологічній. До першого ми віднесли: а) аналіз змісту навчального матеріалу: складність змісту, його характер (основний, теоретичний, експериментальний), спосіб подання інформації (словесний, наочний, практичний), логічний підхід до викладу (індуктивний, дедуктивний), характер пізнавальної діяльності (репродуктивний, творчий), новизна змісту (повна, часткова, мінімальна); б) конкретизація цілей і завдань навчання: освітні (формування знань, спеціальних умінь з предмета, навичок навчальної праці, позитивного ставлення до навчання), виховні (моральні, етичні, трудові якості, світогляд), розвитку (інтелектуального, емоційного тощо); в) конкретизація змісту навчального матеріалу: забезпечення міжпредметних зв'язків, виховного та розвиваючого характеру.

У педагогічній площині знаходяться: а) самоаналіз можливостей педагога: наявність належної навчально-матеріальної бази, характер взаємин з аудиторією, рівень педагогічної майстерності; б) вибір активних (інтерактивних) методів навчання: евристичні методи („мозковий штурм", синектики, Сократів діалог, аналогій, стоп-кадр, ПОПів-формула), дебати, дискусія, діалог культур, термінологічний бій, інсценювання, синтез думок, раунд), імітаційні (симуляційні) та неімітаційні ігри, бесіда, інтерв'ю, семінар-мандрування, прийом “нумерації“, “робота четвірками“, метод мета-плану, метод ситуацій (ситуація-вправа, ситуація-оцінка, ситуація-проблема, ситуація-ілюстрація), імпульс-повідомлення, мікрофон, незакінчені речення, метод “джиг-со“, суд prose тощо; в) впровадження активних методів організації навчання: групових, проблемних, програмованих, дослідницьких, самостійної роботи тощо; г) проведення педагогічних (методичних) експериментів; г) вибір найраціональнішого поєднання методів навчання; д) аналіз результатів і оцінка оптимальності розв'язання поставлених завдань з погляду їх ефективності і якості.

Досягти оптимальних результатів у навчанні, не враховуючи індивідуальних особливостей того, кого навчають, неможливо. Необхідним є аналіз пізнавальних можливостей і типового характеру пізнавальної діяльності курсантів (слухачів), рівень навичок навчальної праці, темп навчальної роботи, стан впливу мікросередовища, а також рівня сформованості мотивів навчання. Мотив навчання (< фр. *motif* – рухаю) – внутрішня спонукальна сила, яка забезпечує рух особистості до активної пізнавальної діяльності. З психологічного погляду мотиви є внутрішніми рушіями навчальної діяльності.

Підвищенню емоційності навчання сприяє використання навчально-дидактичних засобів і створення проблемних ситуацій. Підвищують активність роботи на занятті наступні засоби: а) інформаційні: тексти, малюнки, креслення, схеми, таблиці, географічні карти, музичні твори, ноти, твори скульптури і живопису, моделі, установки, реальні об'єкти навколишньої дійсності тощо; б) операційні: завдання, вправи, під час виконання яких виробляються вміння і навички; в) актуалізуючі: тексти, завдання, які сприяють актуалізації опорних знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння і засвоєння матеріалу; г) контролюючі: завдання, що забезпечують внутрішній і зовнішній зворотний зв'язок; ґ) стимулюючі: тексти, завдання, які викликають інтерес до нових знань або нових способів їх засвоєння; д) діагностуючі: завдання, що дають змогу виявити прогалини у знаннях, причини помилок задля корекції.

Таким чином, можна виокремити чотири критерії оптимізації активності:

- проєктивно – конструктивний, що відображає ступінь володіння викладачем технікою моделювання і планування, як змісту навчальної дисципліни, так і навчальної взаємодії з курсантами (слухачами);

- особистісно – діяльнісний, що дозволяє оцінити педагогічну культуру, майстерність і ступінь володіння прийомами педагогічного впливу на курсантів (слухачів); (показники: рівень педагогічної культури і майстерності викладача; морально – ціннісні характеристики особистості викладача; розвиток мотивації до педагогічної діяльності; стан морально – психологічної стійкості та володіння технікою самоуправління і педагогічного спілкування);

- операційно – виконавчий, що враховує рівень використання прийомів управління навчальною діяльністю курсантів (слухачів) та навчальних груп у цілому; (показники: володіння прийомами мовної техніки, мімічної і пантомімічної виразності подання навчального матеріалу; використання ТЗН і контролю; володіння методиками здійснення вхідного, поточного і підсумкового контролю; володіння технікою і методами виховання; вміння оптимізувати умови навчальної взаємодії в ході навчального процесу; оптимальність організації своєї праці в ході навчальних занять і при підготовці до них);

- результативно – практичний, що відображає якість процесу навчання і конкретних результатів досягнення поставлених цілей у ході вивчення навчальної дисципліни й ефективності педагогічної взаємодії з курсантами (слухачами); (показники: рівень успішності у навчальних групах та задоволеності викладача ходом і результатами навчання з дисципліни; рівень задоволеності курсантів (слухачів) за підсумками навчального заняття; забезпеченість міжпредметними зв'язками; оцінка дидактичного і методичного забезпечення заняття; відповідність рівня підготовки курсанта (слухача) ОКХ).

Висновок. Запропоновані ідеї акумулюють у собі багаторічну педагогічну діяльність, спілкування з колегами, аналіз наукової та методичної літератури, постійний пошук нових форм та методів роботи. Реалізація принципу оптимізації навчання і виховання стане можливою на основі системного підходу, а також врахування наступних чинників: організація навчання на достатньому науковому

рівні з погляду розуміння сутності навчання, його рушійної сили, логіки навчального процесу, методів, засобів, форм, типів; забезпечення високого рівня психолого-педагогічної підготовки персоналу; оптимальність змісту навчального матеріалу його відповідність ОКХ фахівця; демократизація і гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу; врахування міжпредметних зв'язків, виховного та розвиваючого характеру змісту навчання; надання курсантам (слухачам) реальної можливості накопичення балів (добором форм, засобів і методів роботи); опанування педагогічною майстерністю, інноваційними технологіями навчання, педагогічною технікою та психотехнікою.

Література:

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения /общедидактический аспект/. – М.: Педагогика, 1977. – 252 с.